

VANYÁK DÓRA MARIANN

**HIPPOCLIDÉS TRAGÉDIÁJA ÉS AZ AKÁRKI CÍMŰ
MORALITÁSDRÁMA
FELDOLGOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGE A KÖZÉPISKOLÁBAN**

Hippoclidés tragédiája és az Akárki tartalmi és szerkezeti hasonlósága

Számos esetben kerülhetünk sorsfordító helyzetbe, amelyben megragadhatjuk, de el is szalaszthatjuk a kínálkozó lehetőséget. A 14–18 év közötti középiskolai tanulók ebben az időszakban találkoznak először komolyabb döntéshelyzetekkel, ekkor kezdik megtapasztalni ezek súlyát és következményét. Keresik a példaképeket, akiknek értékrendje hasonló az övékhez. Ilyen példaképekkel számos módon találkozhatnak: filmekben, olvasmányélményeken keresztül és persze a közösségi média felületén is. Ám az ilyen fiktív vagy kreált személyiségek túl távoliak, elérhetetlenek, nem sarkallják őket arra, hogy saját személyiségüket fejlesszék. Ebben segíthet a drámapedagógia, amely nemcsak közösségi élményt nyújt a gyerekeknek, de a játékos feladatok révén önmagukhoz is közelebb kerülhetnek a tanulók.

Tanulmányomban a moralitásdrámákhoz kívánok olyan projekttervezetet fejleszteni, amely a középiskolai tanárok számára nyújt segítséget a műfaj drámapedagógiai feldolgozásához. Ugyan a moralitások nem szerepelnek a középiskolai irodalomtananyagban,¹ pedagógiai hatásuk mégis rendkívül jelentős, hiszen ezeken keresztül közősen kereshetnek választ a tanulók a mindenkori erkölcsi kérdésekre.

Szerencsére több olyan moralitásdráma is rendelkezésére áll a pedagógusoknak, amelyek nyelvezete és stílusa a diákok számára is könnyen befogadható. Az 1760-ban Csíksomlyón előadott passiójáték páratlan számú jelenetei Volfgangus történetét állítják példaként az ifjúság elé, aki minden figyelmeztetés ellenére rossz útra tér.² Volfgangus életkorából és személyiségéből fakadóan a diákok könnyen azonosulni tudnak vele. Az eltévelyedés, a bűnbánat hiánya és az ebből fakadó elkárkozás az 1749-ben bemutatott *Crassianus tragédiájának* is alapmotívuma.³ Továbbá érdekes párhuzamot találhatnak a tanulók abban az 1756-os passiójátékban is, ahol az eltévelyedett, de tetteinek következményeire rádöbbenő és bűnbánatot gyakorló Dagobertus lelki üdvéért Szűz Mária jár közben fiánál, Krisztusnál.⁴ A közbenjárás motívuma,

¹ NAT 2020.

² A minden bizonnyal Sánta Péter ferences tanár által írt dráma szövege Medgyesy S. Norbert közreadásában olvasható: MEDGYESY S. 2021, III., 611–710.

³ A valószínűleg Bocskor Tamás Paulinus ferences tanár tollából származó passiójátékot Demeter Júlia munkájaként kiadta: DEMETER 2021, II., 707–760.

⁴ A kutatás szerint valószínűleg Tóth Máttyás Sebestyén ferences tanár tollából származó, több jele-

a segítségkérés a hétköznapiakból is ismert jelenség. A néphagyományban jelen lévő, elsőként 1646-ban kiadott Lázár-játék (Dúsgazdagolás) műfaját tekintve példázat, amelyben a Gazdag nem adakozik az éhező Lázárnak, csak dőzsöl, ezért elkárhozik, míg az erényes Lázár üdvözülni.⁵

Választásom ezúttal a régi magyar drámairodalom egy olyan darabjára esett, amelyben a főhős inkább antihős, és hiába várjuk pálfordulását, az nem következik be. *Hippoclidés tragédiáját* először 1737. április 19-én, nagypénteken mutatták be Csíksomlyón, a ferences gimnázium színpadán. A kutatás feltételezi, hogy a 12 jelethez álló moralitást Potyó István Bonaventura ferences tanár írta. Központi témája a tiszta étellel szembeni bűnös élvezetek hajszolása, a penitencia elutasítása és mindezek következménye.⁶ A darab a 18. században olyan népszerűségnek örvendett, hogy további átdolgozott szövegek is fennmaradtak, továbbá arra is rendelkezésre áll forrás, hogy nemcsak Csíksomlyón, hanem az egyik variánsát *Tragédia, azaz a bűnbe merült Hipoclydes története* címmel, ismeretlen szerző műveként, öt szcena keretében a közeli Esztelnek (Háromszék vm.) ferences kolostorában is bemutatták 1753. április 24-én, Szent György ünnepén, a helyi templom búcsúnapiján.⁷

A címszereplő önfeledten hajszolja az élvezeteket, még az Őrző angyal is hiába figyelmezteti, két világi barátja, Vulcarius és Amorusus hatására folytatja bűnös életét. A hét főbűn (Kevélyesség, Fösvénység, Bujaság, Irigység, Falánkság, Harag és a Roszszra való hajlandóság) allegóriái mind-mind megjelennek a színen, és Hippoclidés természetesen őket sem utasítja el. Ezt követően Krisztus maga inti bűnbánatra a címszereplőt, aki egyre rosszabbul érzi magát, mégsem akarja megbánni bűneit. Az Orvos megállapítja, hogy Hippoclidés halálos betegségtől szenved, és már nincs sok hátra az életéből. Amorusus és Vulcarius megnyugtatják barátjukat, hogy nem kell félnie, nem olyan komoly a probléma, folytathatják tovább a mulatságot. Az Őrző angyal még egy kísérletet tesz, hogy jobb belátásra bírja Hippoclidést, de az nemcsak

netében lírai szépségű, moralitásjellegű passiójáték Medgyesy S. Norbert közreadásában olvasható: MEDGYESY S. 2021, III., 285–382.

⁵ A Lázár-játék (Dúsgazdagolás, folklorizálódott, de egyező szövegű formában az Ördög-Betlehemes) a Nagyváradon, elsőként 1646-ban kinyomtatott *Comico-Tragoedia* című színjáték 2. felvonása. Az első kiadás példánya elveszett, de Kájoni János ferences bemásolta Hymnariumba, amelyben napjainkig fennmaradt, lásd: KÁJONI JÁNOS: *Hymnarium (Latin-magyar versgyűjtemény)*, 1659–1677, 75–100, benne a 2. jelenet: 82–88. (Lelőhelye: Csíksomlyói Ferences Kolostor Könyvtára, Csíksomlyó, A V 3/5250.) Közzétette: *Színjátéka – Misztériumjátékok 1.* S. a. r. és szerk. MEDGYESY S. 2016, 68–77. <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4590/> (2022. 01. 10.)

⁶ A csíksomlyói szövegváltozat két helyen látott napvilágot. Elsőként gyakorlati céllal, mai helyesírással Mezei Mariann munkájaként olvasható: „*Nap, Hold és csillagok velem zokogjatok*” 2003, 119–152. Kritikai kiadását Demeter Júlia készítette el: DEMETER 2009, I., 805–846.

⁷ Demeter Júlia sajtó alá rendezésében olvasható: DEMETER 2009, I., 847–876. Részletesen elemzi a csíksomlyói és az esztelneki szöveget összevetve az imént említett csíksomlyói Crassianus-dramával (1749): SZENTIMREY –VÉN 2003, 63–75.

őt, hanem Krisztust is megtagadja a halála óráján. Mivel csak a földi javaknak és a testi vágyaknak élt, Hippoclidés nem üdvözülhet, Krisztus elítéli, Lucifer magához hívja, a három ördög pedig elkíséri őt a Pokolba. A dráma célja, hogy Hippoclidés példáján keresztül visszaretentse a nézőt a bűnös élettől, és helyette a tisztaságra és az igaz életre intse őt.

A legtöbb irodalmi alkotásban a mű végén valamilyen fordulat következik be, aminek hatására az antihős megváltozik, jó útra tér, és utolsó pillanatban mentesül a büntetés alól. Ez a fajta váratlan fordulat ebben a drámában elmarad, hiába számít a néző arra, hogy Hippoclidés bűnbocsánatot nyer, ez nem következik be, ily módon a dráma tanulsága egyértelmű: aki Hippoclidéshez hasonló tékozló életet él, és nem törekszik az erényes életre, az elkárhozik.

A halál előtti utolsó napok és az élettel való számvetés kérdéskörére a világirodalomban is találhatunk példát. Az ismeretlen szerző tollából származó *Akárki*⁸ egy angliai és németalföldi területről származtatható 15. századi dráma. Hugo von Hofmannstahl 20. századi átdolgozásának köszönhetően a mai napig az egyik legismertebb moralitásdrámának tekinthető, amiben Akárki szembesül saját, elkerülhetetlen halálával. Meggyónja bűneit, és sorban felkeresi azon allegóriaként megjelenő emberi értékeket, akik elkísérhetnék őt utolsó útjára. Végül csak a Jótett az, aki vele marad, ezzel jelképezve azt, hogy a földi életben csak a jó cselekedet és a penitencia az, amivel elnyerhető az üdvösség.

A két dráma keletkezésének idejét és helyét tekintve semmiképp nem lehet azt a következtetést levonni, hogy hatással lettek volna egymásra. A szerkezetet, a szereplők és allegóriák megjelenését, valamint a cselekményt megvizsgálva azonban érdekes párhuzamok fedezhetők fel.

Szerkezeti szempontból az *Akárki* tömör, egyfelvonásos darab, amely nincs jelenetekre tagolva, míg a Hippoclidés tragédiája összetettebb, összesen tizenkét jelenetből áll, amelyet egy prológu és egy záróének keretez. Akárki és Hippoclidés a két allegorikus főszereplő, akiknek haláltáncát⁹ végigkísérhetjük a drámában. Akárkinek már a neve is metaforikus értelmezést hív elő a befogadóból. A név hiánya arra utal, hogy ennek a karakternek nincs személyisége, nem szubjektum, csupán egy múlt és jövő nélküli üres szubjektivitás.¹⁰ Akárki a színpadon aktív cselekvő, aki a halálhírral szembesülve felkeresi azokat az értékeket, amelyek végigkísérhetik őt utolsó útján, és vele maradnak halála óráján. Ezen allegóriák nem rendelkeznek a megjelenített tulajdonságukhoz méltó karakterrel, mindannyian egyformán elhagyják Akárkit:

⁸ *Akárki* 1984.

⁹ Vö. *Haláltánc* 2000.

¹⁰ Vö. GARACZI 1994; KÁRPÁTI 1999; THURÓCZY 2000; TASNÁDI 2010.

AKÁRKI

Erő és Szépség engem is elhagyott,
bár mézes-mázosan fogadkozott.

JÓZANSÁG

És én is az Erő után megyek.
Akárki, nem maradok veled.¹¹

Akárki és az allegóriák kapcsolata szimbolikus, miután majdnem az összes érték elhagyja a főhőst, a moralitásdráma zárómonológja egyértelműen összefoglalja a tanulságot: az ember csak a Jótetre, saját, a halála pillanataig véghezvitt jó cselekedeteire számíthat. Ha ez bünbánattal és vezekléssel is kiegészül, az üdvözülés útjára léphet. Hippoclidés karaktere Akárki ellenpárjának tekinthető. A halálhírt Hippoclidés nem veszi tudomásul, nem kezd számot vetni tetteivel, folytatja kicsapongó életét. Passzív viselkedését látva az allegorikus szereplők – akik ebben a moralitásban nem az emberi erőnyeket, hanem az emberi bűnöket jelképezik – csak még lelkesebben ösztönzik őt a bűnre. Az allegóriák, melyek Akárki esetében egymás után hagyják cserben a főhőst, itt bűnbe viszik, rosszra csábítják Hippoclidést. A főszereplő és az allegóriák színpadi jelenléte a két drámában ellentétes: míg Akárki aktív cselekvő, és az allegóriák nem tartanak vele, addig Hippoclidés passzívan hagyja, hogy az allegóriák elcsábítsák.

AKÁRKI

Istennek hála, hogy meg-
vártatok.
Most a keresztbe kapaszkod-
jatok, s kövessetek
egyenesen, elől megyek,
vezessen Istenem.

HIPPOCLIDES

Azért ha igaz az, hogy oly sokat élek,
Ezután társatok mindenekben lések,
Teljes életemben vigadok veletek,
Tobzódjunk s táncoljunk most mindannyian,
jertek!¹²

ERŐ

Itt hagylak én is már ma-
gadra, nem tetszik nekem
ez a te dolgod¹³

BUJASÁG

Sőt becsületét is majdan nekem adja,
Lelkét is testével mind prédára hányja.
Sőt, még Istenét is, megládd, megtagadja,
Csak lehessen velem együtt társaságban.¹⁴

¹¹ Akárki 1984, 26.

¹² „Nap, Hold és Csillagok velem zokogjatok” 2003, 129.

¹³ Akárki 1984, 25.

¹⁴ „Nap, Hold és Csillagok velem zokogjatok” 2003, 130.

A két dráma ellentétes irányú cselekményével ugyanazt a hatást akarja elérni a nézőben, csak az egyik a példamutatás, a másik az elrettentés eszközével. Ehhez ugyanazokat a motívumokat ellentétes módon alkalmazza, de a mű szerkezeti felépítését megtartja. A szereplők és a drámában betöltött funkciójuk megvizsgálásával, valamint az allegóriák értelmezésével számos hasonlóságot lehet felfedezni a két mű között.

A szereplőket három különböző csoportba lehet sorolni az alapján, hogy a két műben milyen funkciót töltenek be, és ez mennyire hasonlít egymáshoz.

Az első csoportban (lásd a táblázatban: I.) olyan szereplők vannak, akiknek csak egy része allegória, de a két darabban hasonló funkciót töltenek be. Ők meghatározzák a darab szerkezetét és a keresztény értelmezést. A prologus kijelöli a dráma témáját, megnevezi főszereplőjét, és néhány mondatban bevezeti a cselekményt. Mindkét moralitásban ezt az Isten segítője, az ember és Isten közötti kapcsolat közvetítője, az angyal teszi, aki az *Akárki* esetében Hírvivőként, Hippoclidésnél pedig Őrző angyalként van megnevezve. Az *Akárki* esetében a Halál lesz az igazi hírvivő, aki Akárkivel közli halálát, míg Hippoclidés esetében az Őrző angyal figyelmezteti a főszereplőt, és a dráma során többször is megjelenik ugyanezzel a céllal. Hasonló szerepet tölt be a dráma tanulságát összegző utolsó szereplő, aki Hippoclidés esetében nincs megnevezve, az *Akárki*-ben pedig Bölcsként jelenik meg. Középkori moralitásdrámához méltó módon mindkét mű szerkezetét meghatározza a prologus és a záróének.

Az isteni szféra mindkét műben jelen van. *Akárki*-ben az Isten maga adja az utasítást a Halálnak, míg Hippoclidésnél Krisztus jelenik meg a színen, és számonkéri Hippoclidést.

ISTEN

Nevemben igyekezz eljutni Akárkihez, mondd néki, nagy útra kell kelnie, mit nincs mód elkerülnie. Készüljön világos számadásra, s induljon, de tüstént, mit se várva.¹⁵

KRISZTUS

Hippoclidés, miért vetettél meg engem, Ki én neked soha semmit nem vétettem, Sőt a lelkedért e világra jöttem, És emberi testet magamra felvettem.¹⁶

A Halál allegóriája a két műben a „gyilkos” szerepét tölti be: ő az, aki végül elragadja magával a főszereplőt, ám a halál konkrét pillanatában mégsem jelennek meg a szövegben.

¹⁵ *Akárki* 1984, 3.

¹⁶ „*Nap, Hold és Csillagok velem zokogjatok*” 2003, 132.

HALÁL

Nincs mód, hogy óhajod betöltssem,
ember nem kaphat tőlem haladékot.
Én a szívekre jelt-nem-adva sújtok,
nem jelzem, hogyha jöttem.
Most szemed elől eltűnök, de te
iparkodj, készülődj,
mert elmondhatod, hogy ez az a bús
nap, mit emberfia élve meg nem
úszhat.¹⁷

HALÁL

Készítsd magad, mivel meg kell halnod,
Nem lehet már tovább rugadoznod,
Mivel készen vagyon te halálod,
Majd megöllek és leszek gyilkosod.¹⁸

A második csoport tagjai azon allegóriák, amelyek ellentétes módon jelennek meg a drámákban. Az *Akárki* esetében az ember számára fontos értékeket képviselnek, amelyek elhagyják a főszereplőt a végső úton, Hippoclidést pedig elcsábítják az emberi bűnök allegóriái. *Hippoclidés tragédiájában* mind a hét főbűn jelen van, illetve még két barát, Amorinus és Vulcarius segíti őt a tobzódásban. Ezek az allegóriák a drámában betöltött szerepük alapján nagyrészt megfeleltethetők az *Akárki* allegóriáinak.

A Tudás nem egy emberi bűnnel állítható párhuzamba, hanem két konkrét szereplővel, az Orvossal és a Betegápolóval. Ők egyszerre jelképezik az ember által felfogható tudást, amely a földi létre korlátozódik, és megjelenítik azt a racionálisan gondolkodó mellékszereplőt, aki javasolja a főhősnek, hogy gyónja meg bűneit. Míg Akárki ezt meg is teszi, sőt a gyónás allegóriája fel is menti bűnei alól, addig Hippoclidés erre többszöri figyelmeztetés ellenére sem hajlandó.

GYÓNÁS

Ám mindenképp keresd az üdvösséget,
mert fut időd! – S ha igaz óhaj éget,
az Úr megadja üdvöd, hogyha kéred.
Ki bűnbánat kínjával gyötri meg magát,
megleli a megváltás olaját.¹⁹

Az Őt érzék az emberi érzékszerveket ábrázolja, amelyektől a Testtel és Vérrel együtt búcsút vesz az ember a halálakor. *Hippoclidés tragédiájában* a Test és Vér a bűnök legfőbb okaként ábrázolódik, e kettőnek köszönhető, hogy nem nyerhet üdvösséget az egyén.

¹⁷ *Akárki* 1984, 6.

¹⁸ „*Nap, Hold és Csillagok velem zokogjatok*” 2003, 139.

¹⁹ *Akárki* 1984, 18.

A harmadik csoportot azon szereplők alkotják, akik a két darab ellentétes irányú cselekménye miatt nem megfelelői, hanem ellenpárjai egymásnak. Az *Akárki* legfőbb tanulsága, hogy csak a Jótett az, aki az embert elkíséri az utolsó útra, tehát ez a legfőbb emberi erény, amelyet követni kell. Ennek ellenkezője a rosszra való hajlandóság bűne, amely a *Hippoclidés tragédiájában* megtalálható allegóriként: ő az, aki a hét főbűn közül utoljára jelenik meg a színen, és már arra sem veszi a fáradságot, hogy Hippoclidést elcsábítsa:

ROSSZRA VALÓ HAJLANDÓSÁG
Hippoclidest látom mind felprédálókat,
Semmi részét bűnre nekem nem hagyjátok,
Meválík, ha ötöt kézre kaphatjátok,
És akkor válik meg vitéz virtusotok.

Mivel pedig nekem hevernem kell ágyban,
Mivel a podagra esett lábamiban,
Munkálkodjatok ti feltett célotokban,
Én pedig párnámon aluszom azonban.²⁰

Akárki a Gyónás és a Jótett segítségével elnyeri az üdvösséget, a Mennyben az Annyal üdvözli a lelkét. Hippoclidés a már említett módon a penitenciát elutasítja, nem bánja meg bűneit, és nem tér a helyes útra, így lelke elkárhozik. Őt Lucifer maga fogadja a Pokolban négy ördög kíséretében. Így mindkét moralitásban találkozhatunk a főszereplő cselekedeteiért járó jutalommal vagy büntetéssel. Akárki halála előtt szól utoljára, lelkét Isten kezébe ajánlja:

AKÁRKI
Uram, a lelkem kezébe ajánlom,
fogadd magadhoz: el ne vesszen.
Védj meg, ősbűnből visszaváltóm,
Pokol gögjétől óvj meg engem,
hadd legyek ott az üdvözült seregben,
mely mennybe megy az ítéletnapon.
In manus tuas – örök s győzhetetlen
Isten – commendo spiritum meum.^{21 22}

²⁰ „*Nap, Hold és Csillagok velem zokogjatok*” 2003, 132.

²¹ In manus tuas commendo spiritum meum – A te kezébe ajánlom az én lelkemet. (Zsoltár 30,6). Az Akárki keletkezése idején énekelt klasszikus római liturgia minden este imádkozta ezt a zoltárverset a napot lezáró completorium zsolozsmaórában.

²² *Akárki* 1984, 28.

Hippoclidés elkárhozott lelke ekkor sem bánja meg vétkeit, utolsó szavaival is átkozódik:

HIPPOCLIDÉS ELKÁRHOZOTT LELKE

Átkozott volt nektek földön engedésem ó,

Átkozott volt légyen az én születésem,²³

Átkozott volt minden járásom, kelésem,

Mert miattatok van ily nagy szenvedésem.²⁴

Mindezeket a karaktereket és tartalmi jegyeket megvizsgálva levonható az a következtetés, hogy a vizsgált moralitásdrámák a keletkezési körülményeik különbségei és a kétféle drámai végkifejlet eltérései ellenére számos hasonlóságot mutatnak a főszereplők, az allegóriák és a motívumok szempontjából is.

²³ A csíksomlyói nagypénteki passiójátékok Júdás-siralmainak ez az egyik fő motívuma: elátkozza még a saját születését is. Ez a despratio vétkének tipikus példája: az illető nem bízik Isten irgalmasságában. A Hippoclidés írója ezzel is egy példázatot ad: mindkét személy pokolra jutott. Vö. MEDGYESY S. 2009, 133–140.

²⁴ „*Nap, Hold és Csillagok velem zokogjatok*” 2003, 149.

	<i>Akárki</i>	Funkció	<i>Hippoclidés</i>	Funkció	Közös vonás
I. csoport	Akárki	főszereplő	Hippoclidés	főszereplő	ellentétes irányú cselekvés
	Isten	Közvetlen utasítás a Halálnak	Krisztus	Hippoclidés számonkérése bűneiért	Isten megjelenése a színpadon
	Halál	Halálhír, gyilkos	Halál	Gyilkos, de nem kap közvetlen utasítást	A halál allegorikus megjelenítése
	Hírvivő	Prológus	Őrző angyal	Prológus, halálhír	Bevezetés
	Bölcs	Tanulság	Záróének	Tanulság	Összegzés
II. csoport	Barátság, Komáság, Testvér	Akárkit cserben hagyják	Amorinus, Vulcarius	Bűnbe csábítás	Emberi kapcsolatok értéktelensége
	Vagyon		Fösvénység, Irigység	Bűnbe csábítás	Anyagi javak értéktelensége
	Szépség	Akárkit cserben hagyják	Bujaság	Bűnbe csábítás	Érények, amik a halál óráján értéktelenek, és a bűnök, amik csábítanak
	Erő		Falánkság		
	Józsanság		Harag, Kevélyesség		
	Öt érzék		Test	A csábítások legfőbb oka, szertnénk H. lelkét használni	Test mint a lélek ellentéte, ami elcsábít/cserben hagy
		Vér			
Tudás	Végigkíséri a haláláig, ő viszi gyónni	Orvos, Beteg-ápoló	Megvizsgálják Hippoclidést, gyónásra intik	Gyónás fontossága	
III. csoport	Jótett	Az egyetlen, aki vele marad	Rosszra való hajlandóság	Utolsó a hét bűn közül, már nem csinál Hippoclidésszel semmit	A legfontosabb emberi érték és a legnagyobb bűn
	Gyónás	Megváltja Akárkit a bűnei alól	Hippoclidés elkárhozott lelke	A gyónás elmulasztásának következménye	A gyónás elfogadása/elutasítása
	Angyal	Akárkit üdvözli a Mennyben	Lucifer, négy ördög	Hippoclidést üdvözlik a Pokolban	A lélek sorsának ellentétes bemutatása
	Akárki	Lelkét Isten kezébe ajánlja	Hippoclidés elkárhozott lelke	Elátkoz mindent	A főszereplő zárómonológja

Az *Akárki* és a *Hippoclidés* szereplőinek összehasonlítása a darabban betöltött funkcióik alapján

Projektterv a moralitás középiskolai feldolgozásához

A középiskolai diákok először talán túl didaktikusnak találják majd a drámát, de a projekttervezet segítségével megfelelően tudják értelmezni a darabot, és párhuzamot vonhatnak saját életük és a dráma mondanivalója között. Hippoclidés karaktere és a mű cselekménye felkeltheti a tanulók érdeklődését, a mindennapi kísértés témája pedig örök érvényű, így biztosan szívesen foglalkoznak vele.²⁵ Mindezek ellenére a tanár választhatja az *Akárki* moralitás feldolgozását is, hiszen a tárgyalt hasonlóság alapján a felvázolt projektterv arra a drámára is átalakítható.

A moralitást feldolgozó alkalmak nem illeszthetők be a tanórai keretek közé, hiszen – ahogy arra korábban is utaltam – a téma nem képezi a kerettantervi tananyag részét, ezért csak délutáni szakkörként, szabadidős tevékenységként valósítható meg. Egy-egy foglalkozás ideje kilencven és százhusz perc közé tehető, de hamar megtapasztalják a tanulók, hogy játék közben milyen gyorsan telik az idő, nem érdemes egy tanórához hasonlóan szabályozni. A csoport létszámát nem lehet előzetesen meghatározni, hiszen érkezhetnek egy osztályból a tanulók, de ez nem kötelező. Más drámapedagógiai foglalkozásokhoz hasonlóan a 10–15 fős csoport az ideális. Ha a tanulók nem ismerik egymást, akkor célszerű az első alkalmat az ismerkedésre, általános bemutatkozásra szánni.

A projekt vége egy saját *Hippoclidés*-átírat vázlatos létrehozása a benne szereplő allegóriák újragondolásával és a történet mai kontextusba helyezésével, amelyben a tanulók aktuális értékrendje jelenik meg. Nem egy teljes átíratot kell megírniuk, hanem egy olyan dramaturgiai vázlatot, amelyben nemcsak a dráma cselekménye és a szereplők jelennek meg, hanem a dráma színpadra viteléhez szükséges tervek is.

A projektnek nem kifejezett célja az átírat színpadra állítása, hiszen maga a foglalkozás sem színjátszóként működik, így nem kizárólag olyan tanulókból áll, akik szeretnének színpadon szerepelni. Természetesen, ha tanulók szívesen bemutatnák alkotásukat az iskola előtt, akkor a projekt folytatható és színpadra vihető.

A projekttervezet három fázisra osztható, mindegyikben három-három alkalom található. Az első az ismerkedési fázis, ahol a tanulók egymásra hangolódnak, megismerkednek a drámajátékok felépítésével és a dráma témájával. Ezt követi az involválódási fázis, ahol elemzik, értelmezik a drámát, és kapcsolódási pontokat keresnek a saját életükre vonatkozóan. Végül az alkotási fázisban létrehozzák a projekt produktumát, amely nincs konkrétan meghatározva, függ a csoporttagok kreativitásától.

²⁵ Vö. LACZI 2019.

Ismerkedési fázis

Az első alkalom célja a téma felvezetése, a tanulók ráhangolása és a drámával kapcsolatos ismeretek felelevenítése. A tanár drámajátékok segítségével nemcsak előkészíti a projekt témáját, hanem felszabadult, biztonságos környezetet is teremt, amelyben a tanulók bátran alkothatnak. A dráma műfajának megismeréséhez négy, a tananyag részét képező drámával játszanak a tanulók: Shakespeare: *Rómeó és Júlia*, Molière: *Tartuffe*, Katona József: *Bánk bán*, Madách Imre: *Az ember tragédiája*. Ezekhez egyszerű, gyors drámajátékok tartoznak, mint a szereplők csoportosítása, állóképek megalkotása. Ezt követően a tanár beszélgetést kezdeményezhet általánosan a drámáról, ahol nemcsak az említett művekkel kapcsolatos érzéseikre, de saját színházi élményükre is kitérhetnek a tanulók. Az alkalom egy jó hangulatú játékkal zárul, ahol a tanulók csoportban dolgoznak, és az adott szituációnak megfelelően kell egy jelenetet kitalálniuk.

A következő alkalmon már sor kerül a dráma feldolgozására, ahol elolvassák és közösen elemzik a drámát. A tanár először a moralitásdráma műfaját és a dráma bemutatásának körülményeit, célját ismerteti a tanulókkal, majd a tanulóknak lehetőségük nyílik megosztani, hogyan hatott rájuk első olvasatra a dráma: mi az, ami megragadta őket, mi a véleményük Hippoclidésről, és mit gondolnak, van-e aktualitása a műnek.

A beszélgetés során a tanulók átgondolják, hogy napjainkban hol találkoznak olyan történetekkel, amelyekben az emberek morális nevelése a cél. Ezt követően egy mozgásos, térkitöltést fejlesztő játékkal a tanulók felélénkülnek, majd közösen átgondolják, hogy hogyan nézhet ki napjaink Hippoclidése. Felteszik maguknak a kérdést, hogy melyek azok a kísértések, amikkel napról napra szembe kell néznünk, és nehéz-e ezeknek ellenállniuk. Itt elég, ha a saját életükre vonatkozóan, hétköznapi kísértéseket sorolnak fel, például a folyamatos telefonozás, számítógépezés és állandó internetezés a tanulás helyett, a segítségnyújtás elmulasztása. Négy különböző élethelyzetet keresnek, amikor a jó és a rossz cselekedet között kell dönteni, majd megjelenítik egy-egy rövid szituációban ezeket. Az utolsó feladatban a tanulóknak érvelniük kell a dráma aktualitása mellett: két csoportba rendeződnek aszerint, hogy ki tartja ma is aktuálisnak és színpadra vihethetőnek a drámát, és ki nem. A vita keret-története a következő: egy színházigazgató az új évadon gondolkodik, és felmerült a *Hippoclidés tragédiájának* adaptációja. Kikéri a színház két elismert rendezőjének a véleményét, akik azonban rendkívül eltérő módon vélekednek a kérdésről. Az igazgató szerepét a tanár alakítja, aki egyben a vita moderátora is, a rendezőket pedig a két csoport jeleníti meg.

A következő alkalom az allegóriák fogalmával és annak mélyebb megismerésével foglalkozik. A moralitásdrámák erkölcsi tanulságot bemutató tanító célzatú darabok, amelyekben allegorikus szereplőkkel, azaz megszemélyesített fogalmakkal,

tulajdonságokkal találkozhatunk. A *Hippoclidés tragédiájában* már nem az erények, hanem az emberi bűnök allegóriái vannak jelen, mint a Bujaság, Falánkság, de maga a Test és a Vér is külön szereplőként jelenik meg. Miután a tanár tisztázta az allegória fogalmát és jelentőségét a középkori drámában, egy játékkal erősíthetik meg a szerzett ismereteiket a tanulók. Egy játékos kimegy a teremből, a többiek pedig kitalálnak egy allegóriát. A tanuló miután visszajött, ki kell találnia, hogy ő kicsoda, kire gondoltak a többiek, akik ennek megfelelően beszélnek hozzá. A játék után felelevenítik a *Hippoclidés tragédiájában* szereplő allegóriákat. Mivel a drámában nagyrészt bűnök allegóriái szerepelnek, ezért az a feladatuk, hogy gyűjtsenek a bűnök mellé erényeket, és képzeljék el allegóriaként azokat. Ezek közül kiválasztanak négyet, és négy külön csoportban részletesebben kidolgozzák ezt a négy szereplőt. A dráma verses formájához hasonlóan írnak egy négysoros bemutatkozást az adott allegória nevében. Az alkalom az előzőhöz hasonló módon szituációs feladattal zárul, ahol különböző hétköznapi helyzetben jelenítik meg ezeket az allegóriákat. Törekedjenek az allegóriák minél túlzóbb, szélsőségesebb ábrázolására! Példák a szituációkhoz: sorban állás, várakozás az orvosi rendelőben, az utolsó tej a boltban.

Involválódási fázis

Az előző három alkalommal a tanulók megismerkedtek a dráma műfajával, *Hippoclidés tragédiájával* és az allegória fogalmával. Az ismerkedési fázis lezárásával a következő alkalom már az involválódási fázis részét képezi.

Ekkor a tanulók már részletesen ismerik a drámát, így a bemelegítő játékot követően Hippoclidésnek címezik egy rövid Twitter-üzenetet. Az üzenet bármi lehet: kifejezhetik véleményüket róla, vagy megpróbálhatják bűnbocsánatra sarkallni, a lényeg, hogy gondolják át a főszereplő jellemét, cselekedetét. Ezt követően a már szóba került hétköznapi kísértésekkel játszanak újra a tanulók. Az angyal és ördög párbeszéde a filmekben is közkedvelt módszer: amikor a szereplő döntéshelyzet előtt áll, hirtelen a két vállán megjelenik az angyal és az ördög, és próbálják saját érdeküknek megfelelően meggyőzni a főhőst. A játék során kiválasztjuk a tanulók közül az Őrző angyalt és Lucifert – a drámának megfelelően –, és ők próbálják meggyőzni Hippoclidést. A szituációk a tanulók életéhez közel állók, például sorozatnézés vagy tanulni a holnapi dolgozatra, elmenni biciklizni vagy chipset enni itthon.

A következő alkalommal a bűnbocsánattal, Krisztus kegyességével foglalkoznak részletesebben, hiszen a dráma egyik kulcskérdése a penitencia, amit Hippoclidés elutasított. Először a szövegekkel ismerkednek a tanulók: meghatározzák, hogy a kiválasztott négy strófát kik mondták, és miért jelentősek a kiválasztott szövegrészek.

ŐRZŐ ANGYAL

Óh, édes Jézusom, ne nézd sok bűneit,
És meg ne hallgassad sok átkozódásit,
Mosd meg szent véreddel megkeményült lelkét,
Kétségbeeséstől mentsd meg az ő szívét!²⁶

HIPPOCLIDES ELKÁRHÓZOTT LELKE

Óh, kimondhatatlan sok kint látó testem,
Mely nagy siralomba temiattad estem,
Mivel, hogy te neked világban kedveztem,
Miattad örökké pokolban gyötrettem.²⁷

HIPPOCLIDES

Teljes életemben ördögnek éltem,
Azért Krisztusnak nincsen része bennem,
A sok gráciáit mivel megvettem,
Azért bizonyosan el kell nekem vesznem.²⁸

A megbocsátás és bocsánatkérés motívuma átszövi a hétköznapijainkat, mindketőt ugyanolyan nehéz tiszta szívből teljesíteni. A beszélgetés során a tanár megkérdezi a tanulókat a saját életükben megtalálható példákról. Mikor volt nehéz bocsánatot kérni? És mikor megbocsátani? Házi feladatként pedig hozzanak olyan tárgyakat, amelyek jelképezik a kísértést, ami miatt könnyű elcsábulni, és az értéket, ami miatt érdemes nem kísértésbe esni.

A következő alkalmon az allegóriák kerülnek újra középpontba, de ezúttal a tanulók saját tárgyi allegóriáin keresztül. Ez már a saját átirat előkészítése, ugyanis miután priorizálták az egyes értékeket, kiválogatják azokat az allegóriákat, amelyeket a saját átiratukban fontosnak tartanak megjeleníteni.

A tanulók egyenként bemutatják a hozott tárgyaikat, elmondják, miért választották, és számukra mi minek az allegóriája. Ezt követően a kör közepére helyezik, így a végére egy kis halomban állnak a tárgyak. Célszerű, ha a tanár is elkészíti ezt a házi feladatot, és hoz saját allegóriát, egyrészt így közelebb kerül a tanulókhoz, ő maga is részt vesz az alkotási folyamatban, másrészt a következő játékhoz több tárgy szükséges, így a tanárnak kell kiegészítenie a halmot. A játék során azokra az értékekre vagy kísértésekre kell licitálniuk, amiket a tárgyak jelképeznek. Külön licitálnak a kísértést jelképező allegóriákra, és külön az értéket jelképezőkre. Minden játékos 100 zsetonnal rendelkezik, amiket nem kell külön jelezni, elég, ha számon tartják. Az árverés

²⁶ „Nap, Hold és Csillagok velem zokogjatok” 2003, 139.

²⁷ Ibid., 148.

²⁸ Ibid., 139.

végén összegzik, hogy melyik allegória mennyiért kelt el, és sorrendet készítenek a vételi ár alapján. A tanulók ezáltal szembesülnek az allegóriák materiális értékével, és áttekinthetik, hogy melyek bizonyultak fontosnak, értékesnek a számukra. Az óra lezárásaként a tanulóknak döntést kell hozniuk, hogy melyik allegóriákat jelenítsék meg a saját átiratukban.

Alkotási fázis

Az alkalom célja egy produktum elkészítése, ami nem a teljes drámaátirat elkészítése, hanem egy olyan tervezet megalkotása, amelyben nemcsak a dráma cselekménye, hanem színpadképe, jelmezterve és plakátja is szerepel. A tanulók saját érdeklődési körüknek és képességeiknek megfelelően felosztják maguk közt a feladatokat, és kisebb csoportokban alkotnak.

A bemelegítő játékot követően a tanár összefoglalja az alkotás menetét. A folyamat kerettörténete: A színházigazgató, akinek a Hippoclidés aktualitása mellett és ellen érveltek, végül úgy határozott, a következő évadban bemutatják a drámát. A jelen lévő csapatot bízza meg az előadás elkészítésével, akiknek egy hét múlva kell tervezetüket prezentálniuk.

A részfeladatok:

- Az írók a mellékelt táblázat alapján kidolgozzák a dráma cselekményét. A különböző jelenetírással kapcsolatos feladatok előkészítették a csoport munkáját.
- A díszlettervezők megalkotják a színpadképet, és rajzok, képek vagy montázs segítségével bemutatják a látványtervet. A szituációs feladatok színpadképének megalkotása során lehetőségük volt különböző megjelenítési módokat alkalmazni.
- A jelmeztervezők minden szereplő öltözékét megtervezik, és a díszlethez hasonlóan rajzok vagy divatfotók segítségével prezentálják. Az allegóriák részletes ábrázolása során olyan karaktereket jelenítenek meg, amelyek öltözködési stílusához kialakulhatott egy koncepció.
- A plakáttervezők elkészítik azokat a plakátokat, amelyekkel az előadást reklámozhatják. Minden fontos információ szerepeljen rajta, és ügyeljenek rá, hogy a plakát kompozíciója tükrözze az előadás stílusát és hangulatát!

A feladatok komplexek és időigényesek, így az alkalom első része ennek megszervezése, a csoportok beosztása. A csoportokban ne egyenlő létszám legyen, hanem a feladatok nehézségével legyen arányos!

A dráma cselekményének azon részeit, amelyekből építkezhet a többi csoport, az óra folyamán alkossa meg az írócsoport, miközben a többi csoport a prezentáláshoz szükséges eszközöket és a feladat megosztását tárgyalja meg.

Az alkotások további része ezen az alkalmon digitális eszközök vagy rajzeszközök hiányában nem minden esetben kivitelezhető. A csoporttagok a távoktatásban használt online felületeken tarthatják a kapcsolatot.

A lezáró alkalom a bemelegítő játékokat követően a prezentációk bemutatásából áll. A kerettörténetnek megfelelően a tanár a színházigazgató szerepét alakítja, míg a többiek a feladatnak megfelelő színházi dolgozók szerepét. A csoport eldöntheti, hogy egy személyt kiválaszt a prezentálásra, vagy felváltva mutatják be az alkotásukat. A prezentálás legyen könnyed, játékos hangvételű, a tanár támogató, közvetlen színházigazgató szerepét jelenítse meg!

A produktumok elkészítésével a tanulók nemcsak aktualizáltak egy középkori drámát, hanem alkottak egy komplett színházi előadást is, ezáltal a morálisdráma nem egy érvényét veszített drámatípusként marad meg emlékezetükben, hanem egy időtlenül klasszikus, ma is aktuális kérdéseket reprezentáló műként.

A tanár a projekt lezárásaként összegzi a közös munka során szerzett tapasztalatokat, majd a tanulók megfogalmazzák gondolataikat a projekttel kapcsolatban. Az első projekttervben említett írásos véleménynyilvánítás ebben az esetben is alkalmazható annak érdekében, hogy a tanulók pozitív élményekkel zárják le a folyamatot.